

EGY BOLTÍVES SZOBARÓL ÁLMODOM...

Egy boltíves szobáról álmodom,
 hol száz szilánkból lennék büszke egység
 és lépteimtől zengene a padlat.
 Köröttem kristályfényű, langymeleg lég,
 avítt ereklyék és oltáros ablak.
 Konok magányom néma lenne s ódon,
 tömény falak közt, hol szomszéd se szól át,
 búját zokogva és a tornyos órát
 velenős mór verné a kis komódon.
 Ajtómon torlasz lenne, cifrazárú,
 s a függönynél, hol gyenge szél szivárog,
 végignéznék, mint száműzött királyok,
 a vásáron, hol megrohadt az árú.
 Vén nénék álma közt az éjszakában
 élnék így, almák hűsítő szagában,
 s leanderem virulna, hosszúszerű.
 Szelíd sört innék, melyen könnyű hab forr,
 olvasgatnék, pipázva meg-megállnék,
 s a bolton járó sok tótágas árnyék
 futó során merengnék alkonyatkor:

jól tudva már, hogy minden egyremegy.

(Páris, 1939 augusztus)

A GYERMEKVÉDELEM KÉRDÉSE

Irta: HEVES RENÉE

A gyermekvédelem a modern idők kérdése. Az egyre fokozódó városiasodás, a feudális mezőgazdasági és kisipari társadalomból kifejlődő gyáripar felbomlasztotta a régi otthonokat, meglazította a családi, rokoni kötelékeket és előtérbe dobta a társadalom munkára még fejletlen rétegének, a gyermeknek a problémáját. Jóllehet a hűbéri rendszerben a gyermek sorsa már születésekor eldőlt s alig lehetett reménye a változásra, ha jobbágy- vagy polgár-családban látta meg a napvilágot, mégis jórészt állandósított volt ellátottsága s későbbi bekapcsolódása a termelő keretbe. A jobbágygyermek szülői irányítás mellett tört be a robotba. A fiú az állatok őrzésénél, a leány a kisebbek dajkálásánál, főzésnél, stb. kezdte a jobbágyélet tanfolyamát s már egész fiatalon részese az egész családot igénybevevő és holtig tartó munkafolyamatnak. Hasonló volt a gyermek helyzete és neveltetése a feudalizmus másik dolgozó osztályában, a polgárságban. Itt az otthon kereteiben zajlott le a család megélhetését biztosító termelőmunka, a gyermekek első életéveik után, mintegy beleszoktak későbbi mesterségükbe s ha némelyik gyermek nem az apa foglalkozását folytatta, mint tanuló egy másik mester otthonába il-

leszkedett be s ott nyerte termelői kiképzését. Az árvák közül az elárvult jobbágygyermek a földesuri birtokhoz tartozott s ha egyébért nem, azért menekült meg az elhagyatottságtól és teljes pusztulástól, mert a maga tulajdonát a földesur megőrizte. A céhekben viszont, a zárt közösségek összeházasodó irányzata következtében bonyolult rokonsági kapcsolatok keletkeztek s ez a rokonság gondoskodott a céhtagok árváiról. Ha itt-ott mégis akadt sehovasem tartozó árva, az valamelyik kolostorban talált otthonra. A barátok, apácák között mindig nőtt fel egy-egy árva, aki később maga is tagja lett a rendnek vagy világi mesterségre nevelték. Így a hűbéri és egyszerű árutermelő társadalom kötött rendjében megtalálta úgy, ahogy helyét a gyermek is és tovább haladt megszabott keskeny életösvényén. Csak a tőkés termelés mindent magával ragadó, évszázados életformákat felbontó folyamatában alakult bizonytalanná a sorsa. Ekkor válik kérdésessé a dolgozók gyermekeinek testi-lelki védelme, neveltetése.

A gyáripari termelés az otthon és munkahely szétválasztásával megszüntette a gyermek otthoni kiképzésének lehetőségét, a nő bekapcsolódása viszont a házon kívüli termelőmunkába kérdésessé tette a gyermek testi ellátottságát és egészséges lelki fejlődését. S tényleg: a gyermek elhagyatottsága már a tőkés termelés elején olyan nagyarányú, hogy igen nagy mértékben elszaporodott a gyermekbűnözés. A felügyelet és irányítás nélkül felszaporuló gyermekek felnőtt korukban sem tudtak beilleszkedni a termelésbe, miért is Angliában, ahol a tőkésrendi termelés lendülete először kapta el az alsóbb néprétegeket, a kötelező népoktatás bevezetésével próbálták a csavargókká züllő tömeg kártevését leküzdeni. Kétségtelenül: az elemi oktatás szellemileg alkalmasabbá tette őket a munkára, az erkölcsi befolyás pedig a társadalmi törvények tiszteletére tanította az ifjúságot. A szigetországból az európai majd amerikai szárazföldre terjedt át a tőkés termelés s megjelenésével mindenütt napirendre került a gyermekvédelem. Egyre több tudományos és irodalmi mű foglalkozik vele. A neveléstudomány természetszerűleg fordul kísérleti anyagra, a gyermek felé s a kor mindinkább a nevelésben látja a társadalom megjavításának eszközét. A nagy irodalmi szalonok szűkkörű nevelésfilozófiája után a társadalombölcselek is központi kérdéssé avaták a nevelést. A haladó elmék hosszú évtizedeken át esküdtek J. J. Rousseau Émilejére. Gyakorlatibb formában jelentkezik azonban a gyermek, különösen a szegény, elhagyatott gyermek problémája *Pestalozzinál*, a szociális pedagógia megalapítójánál. Ő fogalmazta meg először a szegény gyermekek jogát a nevelésre s az árvaintézetében összegyűjtött elhagyatott gyermekeknek nemcsak tanítója és nevelője, de apja is volt. Rousseautól bármily hosszú láncolat vezet a modern lélektani kutatások eredményein alapuló nevelésig, mindenhol nyomom követhetjük a társadalom ráeszmélését a gyermek problémájára.

Ám nemcsak a pedagógia törődik vele. Mind általánosabb a felismerés, hogy a tőkés termelés legkiszolgáltatottabb rétege a gyermek, különösen a munkásgyermek. A nagy polgári utópistáktól kezdve a tudományos szociálizmus klasszikusainak műveiig, mind elemzik a gyermek helyzetét s keresik a megoldást. Hasonlóképp: művészi formában is mind sűrűbben találkozunk a védtelen gyermek figurájával.

Az irodalomban *Dickens* szívhezszóló regényei ébresztgetik a XIX.

század lelkiismeretét. Az elhagyott gyermek megrázó sorsát a Twist Olivér példázza. Hugó Victor Nevető ember-e a gyermekkalmárok tüzeit leplezi le. Igen nagy lelkiismereti ügye a mult század iróinak a törvénytelen gyermek. (Fr. Coppée: Bűnös). De megváltozik az ifjusági regények világa is. Már nemcsak hősi kalandok telítik. (Mark Twain: Koldus és királyfi, De Amicis: Sziv). A társadalom mindezen irodalmi műveken meghatódott s lassanként belátta, hogy a jövő nemzedékének mennyi számonkérni és követelni valója van az elődöktől. Már-már a kor büszkén a gyermek századának nevezte magát. Tényleg: a régebbi időktől eltérően feltűnő a gyermekkultusz. Am korántsem olyan méretű, hogy joggal is megillettezné ez a cím.

A gyermekvédelem formái

A gyermekvédelem ma három: egészségügyi, jogi és gazdasági-szociális irányban dolgozik. Az egészségügyi gondozás szorosan összefügg a nővédelemmel. A higiénikus szülés biztosítása, megfelelő számú orvos és hába kérdése, a szülőotthonok létesítése, stb. úgy a gyermek, mint az anya védelmét célozza. A fertőző gyermekbetegségek elleni védőoltások kötelezővé tétele, az iskolai orvosi vizsgálat bevezetése, iskolai tejkiosztások, stb. megszervezése hasonlóképp idetartozik.

A gyermekvédelem jogi keretét a törvénytelen gyermekek helyzetének rendezése, a gyámság kérdése, kiskoru bíróság létesítése, az elhagyott kiskorúak állampolgársági ügyeinek stb. rendezése tölti ki.

A különböző csoportok közt különben nehéz az elhatárolás. A rendszerint gazdasági-szociális csoportba sorolt gyermekmunka-korlátozás részben jogi, részben egészségügyi kérdés, de érintkezik az egészségüggyel a bölcsődék, szoptatószobák és napközi otthonok idetartozó követelése is, nem is említve, hogy idetartozik a családi pótlék, az alkohol-ellenes küzdelem, az erkölcsi veszélyben forgó, valamint elhagyott gyermekek istápolásának kérdése. Általában a gyermekvédelem szempontjából a legkevésbé egységes gazdasági-szociális védelem ma is, mint mindig, a legakutabb.

Bölcsődék, óvodák, napközi otthonok

Már elég korán felismerték, hogy egészséges munkásifjuság felneveléséhez nélkülözhetetlen a bölcsődék létesítése. Párizsban 1844-ben alapította *Firmin Marbeau* az első bölcsődét 12 ággyal. Példája csakhamar követésre talált. Így alakult Belgiumban a *Crèche école gardienne* majd Angliában a Marylebone apátságban, Milanóban (1850), Ausztriában (1849), Budapesten (1852) az első napközi csecsemőotthon. Bucarestben 1879-ben alakult a *Szent Katalin Bölcsőde* gyermekmenhellyel és rossz utra tévedt leányok menedékével. A gyermekvédelem ügye különben nálunk az 1919 utáni iparosodás következtében került szélesebb keretek közé. A *Principele Mircea* egyesület (1920) többfajta gyermekvédő intézmény mellett 80 csecsemőgondozót tart fenn. Ötven bölcsődével rendelkezik az 1925-ben létesült *Háziaszonyok Körének Szövetsége* is. Nem találtunk viszont adatokat az erdélyi kisebbségi egyházak és intézmények csecsemőgondozóiról.

A legtöbb országban törvény intézkedik bölcsődék és szoptatószo-

bák felállításáról. Romániában egy 1928. évi törvény kötelezi az 50 nőnél többet foglalkoztató vállalatokat szoptatószobák tartására. Természetesen más a helyzet a kisebb vállalatoknál dolgozó, vagy házi munkára bejáró, stb. szoptató asszonyok körében. Ezek sokszor a legalapvetőbb egészségügyi gondozásban sem részesíthetik gyermekeiket. Kénytelenek teljesen vagy részlegesen mesterséges táplálkozásra fogni a csecsemőket, holott a tehéntejen nevelt gyermekek halálozási aránya 50-60 százalék.

A bölcsődék egészségügyi és erkölcsi előnye ellenére nemcsak nálunk, de a fejlettebb nyugati államokban sincs elegendő napközi csecsemőotthon. Mme Letellier írja (*Compte rendu d'après les rapports des inspecteurs et Inspectrices de Travail*), hogy Franciaországban 1927-ben 147 szoptatószobában összesen 2907 bölcső volt, bár a munkaügyi felügyelőség ugyanakkor több, mint egy millió női alkalmazottat tartott nyilván. Ha az évi szülések számát ezek körében csak 60 ezerre tesszük, akkor is csak a szükséglet 5 százalékát teszik a meglévő bölcsők. A helyzet Angliában sem jobb, jölehet itt a bölcsődék intézménye helyett szokásosabb a dolgozó nő félévi szabadságolása szülés után, amikor szoptatási segélyben részesül és beteglátogató nővérek utasítása szerint gondozza gyermekét.

Az óvodát, illetve az óvodás és iskolás gyermekek napközi otthonát a társadalmi fejlődés során szintén magánkezdeményezés vezette be. Hollandiában már 1770-ben volt egy u. n. *játszóiskola* kicsinyek számára. Pestalozzi 1780-ban kiadott *Lienhardt és Gertrud* című könyvében propagálja a napközi otthonok gondolatát, de még a könyv megjelenése előtt (1779-ben) alakul meg az első napközi otthon, a franciaországi Waldbach falucskában. Johann Friedrich Oberlin és Luise Scheppler létesítették és irányították ezt az intézményt. Nyomukban a többi országokban is sorra alakulnak a gyermekvédő intézmények. Érdekes intézetet állítottak fel 1802-ben a németországi Dethmoldban. A nyári hónapokban, míg a falubeli nők a földműves munkával voltak elfoglalva, gyermekeiket (négy éves korig gondozta ez az intézet).

A napközi otthonok Angliában terjedtek a leggyorsabban. Owen Robert New-Lamarck-i gyárában több más, figyelemreméltó társadalmi kísérletezése mellett, már 1800-ban napközi otthonra leltek a munkás-gyermekek. Franciaország, Svájc, Hollandia, Dánia és Spanyolország egymásután állítják fel a hasonló intézményeket. Érdekes változat a svédországi gyermekek napközi otthona. Ezek u. i. munkafoglalkoztatók is egyben, a gyermekek szabadidejükben valamilyen ipart sajátítanak el. Az otthonban töltött évek után minden fiú és leány két iparhoz tartozik érteni. Az első ilyen *Arbetstugor*-t Anna *Hierta-Retzius* alapította Stockholmban 1887-ben. Más típust létesített a cári Oroszország és mást Svájc. Az ausztriai iskolás gyermekek napközi otthonát viszont katonailag szervezték. Bécsben 1930-ban létesül az első kiseddóvó, a katolikus egyház élénk ellenzése mellett. Jellemző azonban az Egyház gyors alkalmazkodóképességére, hogy később maga vette kézbe a kiseddóvók irányítását. Az európai államok közül 1910-ig Hollandiában létesült a legtöbb kiseddóvó, Amsterdamban a zsidó hitközség 1200 gyermek részére tartott fenn kiseddóvót.

Magyarországon a Pestalozzi-tanítvány *Brunswick* Therése grófnő

alapította Budán 1828-ban az első kisdédóvot *Angyalkert* néven. Odaadó munkássága egymásután több óvodát hív létre, majd szorgalmazására 1836-ban országos jellegű egyesület alakul kisdédóvók létesítése és irányítása céljából. (Jellemző a korabeli társadalmi felfogásra, hogy a női kezdeményezés és közreműködés ellenére az egyesület elnökségébe és választmányába *nem* veszik be a nőket s csak, mint „tiszteleti tagokat“ hívják meg egyes fontos gyűlésre.) A Budapesten 1899-ben tartott Nemzetközi Gyermekvédő Kongresszus beszámolója szerint Magyarországon egyidejűleg 3000 kisdédóvó működött s közöttük a zsidó intézetek voltak a legmintaszerűbbek. A kisdédóvók fele egyszerű óvoda, másik fele napközi otthonnal volt kiegészítve.

A kisdédóvók kezdetben nem voltak azonosak a mai óvodákkal. Inkább megfeleltek a napközi otthon típusának. Am az óvodai gyermekfoglalkoztatás fejlődésével s különösen a Fröbel-rendszer elterjedésével megváltozott az óvoda jótékonyági jellege. Nevelőintézmény lett s nem csak a szegény munkásgyermeket óvta, hanem előkészítette a polgárság gyermekeit az iskolára is. Egyre több játszóiskola típusu óvoda nyílik így. Maga az állam, illetve a városok létesítenek ilyeneket s mind kevesebb az eredeti célzatu kisdédóvó: a munkásgyermek napközi otthona. Dr. Gh. Banu volt egészségügyi miniszter 1939-ban Athénben, az első balkáni gyermekvédelmi kongresszuson tartott beszámolójában kevesli a romániai kisdédóvók számát. Romániában a *Principele Mircea* egyesületen kívül az egyházak és felekezeti nőegyesületek tartanak fenn napközi otthonnal kibővített kisdédóvókat.

Iskolakötelezettség és munkakorhatár

A Népszövetség kereteiben működő, nemzetközi gyermekvédelmi intézmények szövetsége, a *Comité de la protection de l'enfance* 1926. évi tanácsulése határozatilag mondotta ki az iskolakötelezettség és munkakorhatár összehangolásának szükségét. Hiába tilos u. i. több országban tizenéves korig a gyermekmunka, ha az iskolakötelezettség tizenhárom éves korban megszűnik. Ez a hézag ad alkalmat a fejletlen gyermekek dolgoztatására. A lengyel kiküldött azonban kimutatta, hogy még az iskolai és szociális törvények közötti ellentmondás kiküszöbölése sem jelenti a gyermekmunka eltűnését. Érvelésében megemlítette, mint jórészt mezőgazdasági állam kiküldöttje, a fagyos hajnalokon krumpliszedő gyermekeket, akik meggémeredve és kimerülve kerülnek munka után az iskolába. Hasonlóképp nyáron a szünidő nem felfrissülést és testi gyarapodást jelent számukra, hanem megerőltető mezei munkát. A bizottság ugyanakkor tudomásul vette, hogy míg Nagybritanniában törvény tiltja az iskola évek előtti gyermekmunkát, ugyanakkor a gyarmatokon a benschülött gyermekek dolgoztatása általános. 1938 végéig különben 28 állam hagyta jóvá a Nemzetközi Munkaügyi Hivatal ipari korhatárra vonatkozó, 1919-ben Washingtonban kötött megállapodását. Ezek számára számos megállapodás szabályozza a gyermekmunka korhatárát a kereskedelemben és mezőgazdaságban, valamint a tengerészetben. Legtöbb államban ez a korhatár 14 év. (Indiára külön paragrafust készítettek). A gépkocsivezető korhatára viszont 18 év. (A Nemzetközi Munkaügyi Hivatal lapja, az *Informations Sociales* (1939 november) szerint a háborút

viselő államok közül Németország 16 éves korra szállította le a gépko-sivezetői és mezőgazdasági munka korhatárát.)

A „családi pótlék” rendszere

A családi pótlék rendszere Franciaországban és Belgiumban terjedt el a leggyorsabban. Franciaországban azonban nemcsak a gyermekvédelem, hanem a születésszaporodás leghatékonyabb eszközének tekintik. Így míg Franciaországban 1919-ben csak 11 ilyen pénztár működött s a családi pótlék fejében négymillió frankot fizettek ki, addig 1929-ben már másfél milliárdra emelkedett ez az összeg. Belgiumban az 1928. évi ápr. 14-i törvény teszi kötelezővé állami szállítók és állami munkahivatalok részére alkalmazottaik családi pótlékkal való ellátását. Ugyanez a törvény a családi pótlék rendszerének minden válllatra való kiterjesztését célozza. Egy németországi jelentés szerint az 1927. évi törvény 20 márka havi családi pótlékot ír elő minden gyermek után. Angliában ezideig még nem szervezték meg a családi pótlék-rendszert.

A gyermek-züllés elleni védekezés

Máig több, mint 150 év telt el az első gyakorlati gyermekvédő intézmények létesítésétől, ezért azonban a gyermeknyomor, a gyermekmunka még nem tűnt el a világból, de nem szűnt meg a gyermek erkölcsi züllésének veszélye sem. Érthető, ha a szociális gyermekvédelem ezen a téren is kísérletezik.

A *Comité de la protection de l'enfance* 1929. évi ülésén Mlle L. Chaptal, Franciaország kiküldöttje a környezetük révén erkölcsi és társadalmi veszélybe került gyermekek kérdéséről tartott beszámolójában elmondja, hogy az ez irányu, Kanadába, Franciaországba, Olaszországba, Angliába és az Egyesült Államokba küldött kérdőívek pontjai részint a meglévő törvények, részint pedig az adott társadalmi szervezetek után érdeklődtek. Chaptal kisasszony, miután e kérdés tanulmányozására meglátogatta az Egyesült Államokat, Dániát, Német- és Olaszországot, a következő évi ülésen beszámolt többek közt amerikai tapasztalatairól.

Az Egyesült Államok nagy városaiban élő gyermekek helyzetéről igen nehéz az összefoglaló kép. Megfigyelte viszont az erkölcsi és társadalmi veszélyben forgó gyermekek megmentésére legalkalmasabbnak mutatkozó módszereket. Hozzátette azonban, hogy ugyanezek a módszerek nem válnak be feltétlenül más országokban is. Amerikában három eszköz bizonyult megfelelőnek.

Az első, az Európában is ismert, Amerikában igen elterjedt szabad felügyelet rendszere, amit Európában a felügyelettel megbízott törvényeségi kiküldöttek önkéntes munkaerői, Amerikában pedig egy fizetett, hivatásos testület tagjai gyakorolnak. A másik a látogató tanítónők, akik nem azonosak az iskola egészségügyi alkalmazottaival. A látogató tanítónő szoros kapcsolatot tart fenn az iskolával, ismeri a gyermek tanulási nehézségeit. Szerepe: meglátogatni otthonában a gyermeket és felkutatni a tanulmányi előhaladásában gátló mozzanatokot. Összeműködik a szabad felügyelet kiküldöttjeivel és más szociális munkásokkal, tanácsot ad a gyermek szüleinek. Működésük nagyon érdekes, Mlle Chaptal azon-

ban kételkedik abban, hogy ez a forma más országokban is hasonló jó eredményekkel járna. A harmadik: a női rendőrügynökök rendszere. Némely városban igen kifejlődött intézmény s természetesen megelőző, nem pedig büntető a tevékenysége. Megakadályozza a bűnözésben a gyermekeket, felkutatja és hazavezeti az eltűnt leányokat, ellenőrzi a mulatóhelyeket. Vannak színes rendőrök is, akik ugyanugy, mint fehér kartársnők, mozgási szabadságuk megőrzésére, nem viselnek egyenruhát.

Pár európai országban szerzett tapasztalatairól Chaptal kisasszony a Népszövetség 1931. évi ülésén számolt be. Elmondta többek között, hogy Dániában nincs kiskorú bíróság. 14 éves korig a gyámtanács foglalkozik az ifju bűnözőkkel s az erkölcsi és társadalmi veszélyben forgó gyermekekkel. Tizennégy évnél idősebb, de még ifjukorú bűnözők ügye a felnőttek bíróságának hatáskörébe tartozik s a gyámtanács szoros együttműködésben a bíróságokkal, megelőző akciókkal küzd az ifjukorúak bűnözése ellen. Dániában az elhagyatott, törvénytelen és árva gyermekeket csoportosan olyan öreg kisasszonyoknál helyezik el, akik ugy erkölcsileg, mint anyagilag rendelkeznek a szükséges eszközökkel. Így ezek a gyermekek közvetlenebb kapcsolatba kerülnek az étellel, mint zárt intézetben. Olaszországban egy 1925-ben hozott törvény rendezi a gyermekvédelem kérdését. Az ilyen irányú küzdelem azonban olyan országban, ahol igen népeselek a családok felettébb nehéz. Németországban érdekes intézmény az ifjusági hivatal, s igen széleskörűek a születéscsökkenés elleni intézkedések. A gyakorlati munkát illetőleg egyetlen országban sem talált Chaptal kisasszony olyan jól megszervezett társadalmiszervezeteket, mint itt. Szerinte főleg az ujranvelés, a szabad felügyelet és az abnormális gyermekek segítése terén értek el eredményeket.

Eredmények és feladatok

A nemzetközi gyermekvédelmi bizottság jelentéseit, valamint a gyermekvédelem más adalékait összegezve, megállapíthatjuk, hogy hatékonyabb intézkedések főképp a jogi részben történtek, bár ezek sem lépték túl seholyse a reform jellegét. Az összes országokból pontos adatok vannak a törvénytelen gyermekek helyzete és a házassági korhatár rendezéséről. Széleskörű munka biztosította a gyámság és a kiskorú idegenek állampolgársági kérdését. Említésre méltó módon gondoskodtak a gyermekek részére szánt mozarabok ügyéről s kiterjedt az a munka is, amit a vak gyermekek körében végeztek. Az egészségügy terén egyedül a fertőző gyermekbetegségek elleni védőoltások megszervezésénél találunk a lakosság széles rétegeit felölelő nagyszabású intézkedéseket. Ezzel szemben a mély rétegek gyermekeinek elemi gazdasági-szociális-egészségi gondozottsága alig mutat jobb képet, mint a mult században. A gyáripari termelés s a női munka elterjedése szükségszerűen kipattantotta a napközi gyermekotthonok és bölcsődék létesítésének ötletét, viszont ez a hathatós rendszer nem terjedt el a szükségletek arányában. A gyermekvédelem csak a felületen mozog. Az általános, mélyreható gyermekvédelem még mindig megoldásra vár.